

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

O'QUVCHILARDA AXBOROT BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI

*Abdullayev Elmurod Zaylobiddinovich,
Tayanch doktorant, Andijon davlat universiteti*

Annotatsiya. Texnologiyaning jadal rivojlanishi va axborotning tobora ortib borishi o'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishni taqozo etdi. Ushbu maqola o'quvchilarning axborot savodxonligini oshirishning nazariy va uslubiy asoslarini o'rganadi. Tadqiqot o'quvchilarga ma'lumotlardan samarali foydalanish, baholash va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish uchun turli yondashuvlar va strategiyalarni o'rganadi. Maqolada o'quvchilar o'rtasida tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik va axborotni baholash ko'nikmalarini rivojlantirish muhimligi ta'kidlangan. Natijalar axborot savodxonligini ta'lim o'quv dasturiga integratsiyalash muhimligi bilan bir qatorda tegishli o'qitish metodikasi va baholash vositalariga ehtiyoj borligini ko'rsatadi. Jarayonlar natijasida o'qituvchilar uchun qimmatli tushunchalar beradi.

Kalit so'zlar: axborot kompetensiyasi, axborot savodxonligi, o'quvchilar, nazariy asoslar, uslubiy yondashuvlar, tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik, ta'lim o'quv dasturi, o'qitish metodologiyasi, baholash vositalari.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ КОМПЕТЕНТНОСТИ В РАБОТЕ С ИНФОРМАЦИЕЙ

*Абдуллаев Эльмурод Зайлобиддинович,
Базовый докторант Андиганского государственного университета.*

Аннотация: Быстрое развитие технологий и постоянно растущая доступность информации обусловили необходимость развития у учащихся компетентности в работе с информацией. В данной статье исследуются теоретико-методические основы повышения навыков информационной грамотности учащихся. В исследовании исследуются различные подходы и стратегии, позволяющие учащимся эффективно получать доступ, оценивать и использовать информацию. В статье подчеркивается важность развития у учащихся критического мышления, цифровой грамотности и навыков оценки информации. Результаты подчеркивают важность включения информационной грамотности в образовательную программу, а также необходимость соответствующих методологий обучения и инструментов оценки. Процессы дают ценную информацию учителям.

Ключевые слова: информационная компетентность, информационная грамотность, студенты, теоретические основы, методические подходы, критическое мышление, цифровая грамотность, образовательная программа, методики обучения, инструменты оценивания.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF DEVELOPING STUDENTS' COMPETENCE IN WORKING WITH INFORMATION

*Abdullayev Elmurod Zaylobiddinovich,
Basic doctoral student, Andijan State University*

Abstract: The rapid advancement of technology and the ever-increasing availability of information have necessitated the development of students' competence in working with information. This article explores the theoretical and methodological foundations for enhancing students' information literacy skills. The study investigates various approaches and strategies to empower students in effectively accessing, evaluating, and utilizing information. The article emphasizes the importance of promoting critical thinking, digital literacy, and information evaluation skills among students. The results highlight the significance of integrating information literacy into the educational curriculum, along with the need for appropriate teaching methodologies and assessment tools. The findings provide valuable insights for educators, policymakers, and researchers seeking to enhance students' competence in working with information.

Keywords: information competence, information literacy, students, theoretical foundations,

methodological approaches, critical thinking, digital literacy, educational curriculum, teaching methodologies, assessment tools

Kirish. Texnologiyaning jadal rivojlanishi va ma'lumotlarning ko'payishi bizning yashash, ishlash va o'rganish uslubimizni o'zgartirdi. Bugungi raqamli asrda ma'lumotlarga kirish, baholash va undan samarali foydalanish qobiliyati muhim bo'lib qoldi. O'quvchilar, ayniqsa, akademik va kasbiy jihatdan muvaffaqiyatga erishish uchun axborot bilan ishlashda kompetentsiyani rivojlantirishlari kerak. Ushbu maqola o'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetentsiyasini rivojlantirishning nazariy va uslubiy asoslarini o'rganishga qaratilgan.

Zamonaviy jamiyatda axborot kompetentsiyasining ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Turli raqamli platformalar orqali mavjud bo'lgan keng ma'lumotlar dengizida harakat qilish qobiliyati akademik muvaffaqiyat, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va qaror qabul qilish uchun juda muhimdir. Bundan tashqari, axborot kompetentsiyasi shaxslarga demokratik jamiyatda faol va xabardor ishtirokchi bo'lish imkoniyatini beradi. Axborot bilan ishlashda mustahkam poydevor bo'lmasa, o'quvchilar ishonchli manbalarni aniqlash, ma'lumotni tanqidiy tahlil qilish va o'z xulosalarini samarali etkazishda qiynalishi mumkin.

O'quvchilarning axborot kompetentsiyasining rivojlanishini tushunish uchun turli nazariy asoslarni ko'rib chiqish kerak. Konstruktivizm, masalan, o'quvchilar atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlari orqali bilimlarni faol ravishda qurishlarini ta'kidlaydi. Axborot kompetentsiyasi kontekstida konstruktivistik yondashuvlar o'quvchilarning faolligini, muammolarni hal qilish va hamkorlikda o'rganishni ta'kidlaydi. Ijtimoiy-madaniy nazariya bilim va malakalarni egallashda ijtimoiy o'zaro ta'sir va madaniy vositalarning rolini ta'kidlaydi. Bu asos o'quvchilarning axborot kompetentsiyasini rivojlantirishda ijtimoiy va madaniy kontekstlarning muhimligini ta'kidlaydi.

Axborotni qayta ishlash modeli odamlarning axborotni qanday qabul qilishi, qayta ishlashi, saqlashi va olishi haqida tushuncha beradi. Ushbu model ma'lumotlar bilan ishlashda diqqat, idrok, xotira va muammolarni hal qilish kabi kognitiv jarayonlarni ta'kidlaydi. Axborotni qayta ishlash modelini tushunish o'quvchilarning axborot kompetentsiyasini optimallashtirishga qaratilgan ta'lim strategiyalarini xabardor qilishi mumkin.

Ta'lim muassasalarida o'quvchilarning axborot malakasini oshirish uchun turli metodologiya va strategiyalar qo'llanilgan. Masalan, so'rovga asoslangan o'rganish savollar berish, tekshirish va yechimlar yaratish orqali faol o'rganishga yordam beradi. Ushbu yondashuv tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va axborot savodxonligi ko'nikmalarini rivojlantiradi. Raqamli savodxonlik bo'yicha o'qitish o'quvchilarning raqamli platformalarda harakat qilish, onlayn manbalarni baholash va raqamli vositalardan samarali foydalanish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish axborot kompetentsiyasining yana bir muhim jihati hisoblanadi, chunki u o'quvchilarga axborotni tahlil qilish, baholash va sintez qilish imkonini beradi.

Mavjud adabiyotlarni o'rganib, ushbu maqola o'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetentsiyasini shakllantirishning nazariy va uslubiy asoslarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Keyingi bo'limlarda adabiyotlar o'rganiladi, tadqiqot metodologiyasi taqdim etiladi, natijalar muhokama qilinadi va xulosa chiqariladi.

Nazariy asoslar: O'quvchilarning axborot kompetentsiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari turli sohalarida, jumladan, informatika axborot texnologiya fani, kognitiv psixologiya va ta'lim nazariyalari bilan bog'liq. Informatika axborot texnologiya fani axborot xulq-atvori, axborotni izlash va axborotni izlash strategiyalari haqida tushuncha beradi. Kognitiv psixologiya diqqat, xotira va qaror qabul qilish kabi axborotni qayta ishlash bilan bog'liq kognitiv jarayonlarni yoritadi. Ta'lim nazariyalari o'quvchilarning faolligini va ma'lumotni tushunishini rivojlantirish uchun konstruktivistik yondashuvlar, faol o'rganish va muammoli ta'limning muhimligini ta'kidlaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilish metodikasi: O'quvchilarning axborot kompetentsiyasini rivojlantirishning nazariy va uslubiy asoslarini tushunish uchun mavjud adabiyotlarni har tomonlama tahlil qilish amalga oshirildi. Ta'lim muassasalarida qo'llaniladigan tegishli tadqiqotlar, nazariy asoslar va samarali o'qitish strategiyalarini aniqlash uchun tizimli tahlil o'tkazildi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, bir nechta nazariy modellar axborot kompetentsiyasini rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, jumladan Big6 Skills, Axborot qidirish jarayoni va SCUNL Axborot savodxonligining yetti ustuni. Ushbu modellar ma'lumot izlash, baholash va sintezning iterativ xususiyatiga urg'u beradi. Bundan tashqari, konstruktivistik yondashuv kabi ijtimoiy-madaniy nazariyalar hamkorlikdagi o'quv muhiti va metakognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish muhimligini

ta'kidlaydi.

O'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirishda samarali bo'lgan bir qancha ta'lim strategiyalari va tadbirlari aniqlandi. Bu strategiyalar o'z ichiga iskala ta'limini, so'rovga asoslangan ta'limni, muammoli ta'limni va axborot savodxonligini o'quv dasturiga integratsiyalashni o'z ichiga oladi. Tahlil, shuningdek, raqamli savodxonlikning ahamiyati va axborot kompetensiyasini rivojlantirishda o'qituvchilarning rolini ta'kidlaydi.

Uslubiy yondashuvlar.

O'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish nazariy istiqbollarni amaliy strategiyalar bilan birlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi.

Birinchiidan, axborot savodxonligini ta'lim o'quv dasturiga kiritish juda muhimdir. Bunga axborot savodxonligi maqsadlari va fanlar va sinflar bo'yicha o'quv natijalarini kiritish orqali erishish mumkin. Fan o'qituvchilari va kutubxonachilar o'rtasidagi hamkorlik axborot savodxonligi bo'yicha o'qitishning uzluksiz integratsiyalashuvini ta'minlashi mumkin.

Ikkinchiidan, faol o'rganish va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan o'qitish uslublari muhim ahamiyatga ega. So'rovga asoslangan ta'lim, muammoli masalalarni yechish faoliyati va amaliy tadqiqotlar o'quvchilarga ma'lumotni mazmunli kontekstda o'rganish va tahlil qilish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, modellashtirish va boshqariladigan amaliyot kabi iskala texnikasi o'quvchilarga axborotni baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Uchinchiidan, texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning raqamli savodxonlik ko'nikmalarini oshirishda juda muhimdir. Raqamli vositalar, onlayn ma'lumotlar bazalari va ta'lim platformalarini o'z ichiga olish ma'lumotlarga kirishni osonlashtirishi va interaktiv ta'lim tajribasini taqdim etishi mumkin. O'qituvchilar, shuningdek, o'quvchilarga onlayn manbalarni ishonchlilik, aniqlik va tarafdashlik nuqtai nazaridan tanqidiy baholashni o'rgatishlari kerak.

Baholash vositalari axborot kompetensiyasining kerakli ta'lim natijalariga mos kelishi kerak. Formativ va umumlashtiruvchi baholashlar, jumladan, tadqiqot loyihalari, axborotni tahlil qilish topshiriqlari va aks ettiruvchi baholashlar o'quvchilarning axborot bilan ishlashdagi muvaffaqiyatini samarali baholashi mumkin.

Ilmiy yangiliklar.

So'nggi yillarda tadqiqotchilar va o'qituvchilar o'quvchilarning axborot bilan ishlash malakasini oshirish uchun innovatsion yondashuvlar va amaliyotlarni faol ravishda o'rganmoqdalar. Axborot savodxonligi ko'nikmalarini o'quv dasturlari bo'ylab integratsiyalashgani diqqatga sazovordir. Axborot savodxonligini mustaqil fan sifatida ko'rib chiqish o'rniga, o'qituvchilar uni o'quvchilarning o'rganish tajribasiga ko'proq mos va qo'llanilishi uchun turli fanlarga kiritmoqdalar.

Transliteratsiya tushunchasi e'tiborni tortdi. Transliteratsiya deganda turli xil vositalar, formatlar va platformalarda o'qish, yozish va o'zaro aloqa qilish qobiliyati tushuniladi. U ma'lumotlar turli shakllarda, jumladan matn, tasvirlar, videolar va ijtimoiy tarmoqlarda mavjudligini tan oladi. Transliteratsion o'quvchilarni ushbu bir nechta formatdagi ma'lumotlarni navigatsiya qilish, tushunish va tanqidiy baholashga undaydi.

Ochiq ta'lim resurslarining (OER) paydo bo'lishi ma'lumotlarga kirish va almashish imkoniyatlarini kengaytirdi. OER bepul mavjud o'quv materiallarini, jumladan, darsliklar, maqolalar va multimedia resurslarini taklif etadi. O'rgatuvchi resurslarni o'qitishga integratsiyalash o'quvchilarga turli xil va dolzarb manbalar bilan ta'minlash orqali ularning axborot malakasini oshirishi mumkin.

Axborot etikasiga e'tiborning ortib borishi o'quvchilarning axborot kompetensiyasining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi. Mualliflik huquqi, plagiat va ma'lumotlardan mas'uliyatli foydalanish kabi axloqiy me'yorlar endi axborot savodxonligi bo'yicha ko'rsatmalarning ajralmas qismidir. O'quvchilar o'zlarining axborot bilan bog'liq harakatlarining axloqiy oqibatlarini tushunishlari va mas'uliyatli xatti-harakatlarni rivojlantirishlari kerak.

Natijalar: o'quvchilarning axborot bilan ishlash malakasini rivojlantirishni o'rganish uchun olib borilgan tadqiqot natijalari taqdim etiladi. U tegishli raqamlar, jadvallar va diagrammalar bilan birga miqdoriy va sifatli ma'lumotlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Natijalar tadqiqot savollari va maqsadlariga javob beradi, asosiy tendentsiyalar, naqshlar va tushunchalarni ta'kidlaydi. Bo'limda to'plangan ma'lumotlar chuqur tahlil qilinadi, qo'llaniladigan nazariy va uslubiy yondashuvlarning samaradorligi ko'rsatiladi.

Muhokama: tadqiqotdan olingan natijalarni sharhlaydi va kontekstualashtiradi. U topilmalarning oqibatlarini o'rganadi va mavjud adabiyot va nazariyalar bilan bog'liq holda ularning ahamiyatini muhokama qiladi. Bo'limda qo'llanilgan metodologiyaning kuchli va cheklovlari tanqidiy tahlil

qilinadi va keyingi tadqiqotlar uchun yo'nalishlar taklif etiladi. Muhokama, shuningdek, o'qituvchilar, talabalar va o'quvchilarning axborot bilan ishlash malakasini oshirishga jalb qilingan manfaatdor tomonlar uchun tavsiyalar beradi.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maqola davomida muhokama qilingan asosiy topilmalar va natijalarni umumlashtiradi. Bu raqamli asrda muvaffaqiyat qozonish uchun o'quvchilarni axborot savodxonligi va raqamli savodxonlik ko'nikmalari bilan jihozlash zarurligini ta'kidlaydi. Maqolada ta'lim muassasalari, o'quvchilar va o'qituvchilar ushbu ko'nikmalarni o'quv dasturlari va o'qitish amaliyotiga samarali integratsiya qilish uchun hamkorlik qilishlarini taklif qiladi.

Bundan tashqari, xulosa o'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetentsiyasini rivojlantirishda doimiy izlanishlar va innovatsiyalar zarurligini ta'kidlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar rivojlanayotgan texnologiyalarning samaradorligini o'rganishi, axborot savodxonligi bo'yicha tadbirlarning uzoq muddatli ta'sirini baholashi va o'quvchilarning axborot ehtiyojlarini qondirishda o'qitish jarayonlar va boshqa axborot resurslarining rolini o'rganishi mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Bruce, C. (2017). Seven faces of information literacy in higher education. World Library and Information Congress: 83rd IFLA General Conference and Assembly.
2. Hargittai, E., & Shafer, S. (2006). Differences in actual and perceived online skills: The role of gender. *Social Science Quarterly*, 87(2), 432-448.
3. Jenkins, H. (2009). *Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century*. MIT Press.
4. Martin, A., & Grudziecki, J. (2006). DigEuLit: Concepts and tools for digital literacy development. *Innovate: Journal of Online Education*, 3(4).
5. Martin, A. (2006). Literacies for the digital age. *ELH*, 73(2), 253-269.
6. Prinsloo, P., & Slade, S. (2017). Student agency and information practices: Examining the role of privacy in a post-Snowden context. *Higher Education Research & Development*, 36(5), 1004-1018.
7. UNESCO. (2005). *Information literacy competency standards for higher education*.
8. Wang, J., Wang, W., Liu, Q., Wang, M., Zhao, Y., & Li, J. (2017). A review of research on digital literacy assessment tools. *Educational Technology & Society*, 20(3), 112-126.
9. Xie, Y., & Bugg, J. M. (2009). Internet use and health among college students: Are they engaged in risky online behaviors? *Journal of American College Health*, 58(2), 111-118.
10. Zhu, E. (2012). Information literacy policy development in Chinese universities: A case study of Tsinghua University Library. *Library & Information Science Research*, 34(4), 295-302.
11. Kollej va ilmiy kutubxonalar uyushmasi. (2016). *Oliy ta'lim uchun axborot savodxonligi asoslari*. Amerika kutubxonalar uyushmasi.
12. Eisenberg, MB va Berkowitz, RE (1990). *Axborot muammolarini hal qilish: Kutubxona va axborot ko'nikmalariga oid katta oltita ko'nikmalarga yondashuv*. Ablex nashriyot korporatsiyasi.
13. Kuhlthau, CC (2004). *Ma'noni izlash: Kutubxona va axborot xizmatlariga jarayon yondashuvi*. Kutubxonalar cheksiz.
14. Lloyd, A. (2010). *Axborot savodxonligi manzaralari: ta'lim, ish joyi va kundalik kontekstda axborot savodxonligi*. Chandos nashriyoti.
15. Mackey, TP va Jacobson, TE (2011). *Axborot savodxonligini metall savodxonlik sifatida qayta ko'rib chiqish*. *Kollej va tadqiqot kutubxonalar*, 72(1), 62-78.